

ВИБІРКОВА ДИСЦИПЛІНА
для студентів II курсу медичного факультету
спеціальності "Медицина"
на 2025-2026 н. р.

Назва дисципліни	«Українське народознавство»
Кафедра	суспільних наук та українознавства
Наук.-пед. працівники, які викладатимуть дисципліну	доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства Мойсей А.А.
Короткий опис змісту дисципліни	Вивчення навчальної дисципліни «Українське народознавство» сприяє залученню студентів до інтелектуального змісту людської духовності через ознайомлення з історичною еволюцією і сучасним змістом проблем матеріальної та духовної культури українського народу. Мета: на основі історичного минулого і сьогодення України показати особливості формування та розвитку культури українського народу, ознайомити студентів із історією традиційної побутової культури та духовних надбань. Сформувати у студентів відчуття причетності до тисячолітньої історії та культури українського народу, розвинути у них патріотичні, державницькі та морально-етичні переконання. Завдання: на основі сучасних наукових досягнень, в умовах утвердження національнодержавницької самосвідомості українства, значного підвищення серед громадськості інтересу до власної культури, показати етапи і особливості формування території України, етнічний склад та мовну структуру населення, матеріальну й духовну культуру українського народу. Результати навчання: - знати предмет та завдання етнографії та етнології України, її методико- теоретичний потенціал, основні джерела з курсу: історичні, археологічні, фольклорні, етнографічні та досягнення істориків, етнологів, фольклористів у вивченні основних проблем; - теорії та етапи етногенезу й етнічної історії українців, субетнічні та етнографічно-регіональні групи українців; - виразні характеристики їх культурно-побутових традицій: народної матеріальної культури українців (народна архітектура, житло і поселення, традиційні промисли та ремесла, народне вбрання, кулінарія); - духовної культури українців (календарна обрядовість, вірування та повір'я, народна символіка, ужиткове мистецтво); - традиційної соціонормативної культури (громадський побут, звичаєве право, родинний побут, сімейна обрядовість); - особливості національного характеру й ментальності. уміти: здійснювати історичний й етнологічний аналіз явищ та процесів історико-культурної спадщини українського етносу; - орієнтуватися в особливостях матеріальної та духовної культури українців та інших етносів на території України, оцінювати їхню значимість у житті народу;

«Українське народознавство».

Тема № 1. Теоретико-методологічні засади дисципліни. Джерела етнографічної науки. Зародження і розвиток українського народознавства. Основні етапи та перспективи розвитку в незалежній Україні. Місце етнографії в системі наук. Основні джерела та методологія етнографічних досліджень. Історичні джерела: письмові документи, матеріали польових досліджень, музейні зібрання, графічні та образотворчі матеріали. Етнографічні джерела: образотворчі та графічні матеріали, господарські знаряддя праці, предмети хатнього начиння та побуту. Музейні зібрання.

Тема № 2. Розвиток етнографії у світі та Україні. Дані літописних джерел. Полемічна література. Твори І. Вишенського, З. Копистенського. Розвиток української етнології в II пол. XVII – XVIII ст. Розвиток просвітницького напрямку в українській етнографії: Г. Сковорода, І. Котляревський та ін. Українська етнологія в середині XIX ст. Діяльність українських вчених М. Максимовича, Й. Бодянского, Я. Головацького та ін. в галузі етнографії. Вклад у розвиток етнографічних знань П. Чубинського, М. Драгоманова, Хв. Вовка, В. Антоновича. Розвиток етнологічної науки в XX ст. Етнографічна комісія ВУАН, кабінет антропології та етнографії ім. Хв. Вовка та їх діяльність. Центри сучасних етнологічних досліджень.

Тема № 3. Теорії етногенезу. Походження українського етносу. Історико-етнографічне районування. Поняття «етногенезу», «етносу», «нації». Механізм творення етносу. Основні теорії етносу. Етнолінгвістична та антропологічна характеристика українського етносу. Мова як визначальний чинник етнотворення. Антропологічні риси українців. Основні етапи етногенезу українців. Теорії походження слов'ян. Етнонаціональна структура населення України. Етнографічні групи українців. Історико-етнографічні регіони: Наддніпрянщина, Слобожанщина, Степова Україна, Українське Полісся, Волинь, Поділля.

Тема № 4. Традиційні ремесла, промисли, господарство та народна архітектура українців. Господарство і заняття населення. Основні галузі господарства. Основні види традиційних народних промислів та ремесел. Декоративно-прикладне мистецтво. Художня обробка шкіри. Українське золотарство. Українські писанки. Українське народне килимарство, художня обробка металу. Типи сільських поселень. Типи забудови та типи дворів у різних етнорегіонах України. Конструкції житла та господарських будівель. Традиційні громадські споруди. Культові споруди. Народна архітектура. Традиційний транспорт.

Тема № 5. Український національний одяг. Народна їжа. Народний одяг. Функції одягу. Класифікація народного одягу. Регіональні особливості вишивки в Україні. Жіночі зачіски. Головні убори та прикраси. Чоловічі зачіски. Головні убори та прикраси. Сакральне значення окремих елементів одягу (сорочка, вінок, хустка, шапка, пояс). Народна кулінарія та система харчування. Щоденна, святкова та обрядова їжа. Ритуальні страви. Хліб в обрядах українців. Етикет та режим харчування. Основні

харчові заборони. Регіональні особливості народного харчування українців. Минуле та сучасність: гастрономічні фестивалі в Україні.

Тема № 6. Традиційний громадський побут українців. Звичаєве право. Організація та господарські функції селянської громади. Вибори посадових осіб. Дотримання громадою норм звичаєвого права. Громадське самоврядування. Колективна трудова взаємодопомога. Дівочі й парубоцькі громади. Вечорниці. Ініціація в традиційних громадських спільнотах. Громадські свята. Народне звичаєве право. Правові традиції і звичаї.

Тема № 7. Сімейні відносини та родинна обрядовість. Традиції дошлюбного спілкування. Вибір пари. Типи і форми шлюбу в українців. Шлюбні угоди та звичаї. Шлюб і сім'я. Сім'я та сімейний побут. Обряди та звичаї родинного життя. Родини і хрестини. Вірування, пов'язані з народженням дитини. Передвесільні обряди та звичаї. Весільна обрядовість і звичаєвість. Післявесільні обряди та звичаї. Поховальна обрядовість. Шанування культу померлих. Виховання дітей. Основні засади української етнопедagogіки.

Тема № 8. Український народний календар. Особливості українського народного календаря. Зимово-весняні свята й обряди. Пилипівський піст. Введення (третя Пречиста). Катерини. Андрія. Миколая. Свята зимового сонцестояння. Різдво. Василя і Меланки. Шанування скотарських культів. Культи землеробства. Культ пращурів у новорічних обрядах. Водохрещення й завершення свят зимового сонцевороту. Перехід від зими до весни. Піст. Вербна неділя. Страсний тиждень. Великдень. Проводи. Зелені свята й культ рослинності. Купальська обрядовість. Петрівський піст. Маковія. Жнива. Обжинки. Перехід до осені. Спас. Успіння Пресвятої Богородиці. Різдво Пресвятої Богородиці (друга Пречиста). Покрова.

Тема № 9. Народні знання, вірування, міфологія та релігія українців. Астрономічні знання та народний календар. Літочислення. Місячний календар. Сонячний календар. Українська народна медицина та метеорологія. Українські символи та священні знаки. Демонологія. Міфологія. Магія. Генезис розвитку вірувань і повір'їв. Історія вивчення народних вірувань в українській етнографії. Особливості української міфології. Християнська релігія й церква та їх вплив на народний світогляд.

Тема № 10. Фольклорна творчість як прояв духовності народу. Світогляд і фольклорна творчість. Самобутність українського фольклору. Магічність пісні та обряду. Поняття про календарно-обрядову поезію. Пісні різдвяного циклу. Веснянки. Русальні пісні. Купальські пісні. Жниварські пісні. Народна музична культура. Музична етнографія. Розвиток народного українського мелосу. Кобзарська пісня. Народні музичні інструменти. Народний танець. Сучасний стан українського фольклору в Україні та світі. Фольклорна фестивальна діяльність.

Завідувач кафедри суспільних наук
та українознавства, д.іст.н., проф.

Антоній МОЙСЕЙ